

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-2-64-12>
УДК 332.01

Шашина М.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Shashyna Maryna

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИДІЛЕННЯ ОЗНАК СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

SCIENTIFIC APPROACHES TO DETERMINE A SIGNIFICANT CHANGE OF STRUCTURAL MODERNIZATION OF REGIONAL ECONOMY

Структурні зміни на рівні регіональної економіки зумовлені зовнішніми та внутрішніми чинниками, адаптація та налаштування до яких викликає постійну потребу у подоланні їхніх наслідків, що зумовлює необхідність структурної модернізації регіональної економіки та визначення її особливостей, які виступають запорукою формування пріоритетів регіональної політики, механізмів її реалізації, вдосконалення інструментів та методів реалізації модернізаційних заходів. Для цього необхідно осмислити й урахувати методологічні аспекти ознак структурних зрушень, які лежать в основі модернізації, систематизувати функціональні особливості структурної модернізації регіональної економіки. Нами розглянуто виділення ознак структурних зрушень модернізації регіональної економіки.

Ключові слова: наукові підходи, структурна модернізація, функціональні ознаки, структурні зрушення, інституціональний підхід, системний підхід, структуралізм.

Структурные изменения на уровне региональной экономики обусловлены внешними и внутренними факторами, адаптация и настройка к которым вызывает постоянную потребность в преодолении их последствий, что обуславливает необходимость структурной модернизации региональной экономики и определение ее особенностей, которые выступают залогом формирования приоритетов региональной политики, механизмов ее реализации, совершенствования инструментов и методов реализации модернизационных мероприятий. Для этого необходимо осмыслить и учесть методологические аспекты признаков структурных сдвигов, которые лежат в основе модернизации, систематизировать функциональные особенности структурной модернизации региональной экономики. Нами рассмотрены структуралистский, системный и институциональный подходы, на основе которых обнаружена методология выделения признаков структурных сдвигов модернизации региональной экономики.

Ключевые слова: научные подходы, структурная модернизация, функциональные признаки, структурные сдвиги, институциональный подход, системный подход, структурализм.

The article is devoted to the consideration of the main methodological approaches of structural changes that lead to the modernization of the regional economy. The reform of the regional economy has excellent starting positions of economic and social development, which is also characteristic of the national economy. Such a situation often leads to the passive adaptation of public regional systems to the needs of the world market. Only those regions with a high level of development and an effective structure of specialization occupy a stable socio-economic position. Therefore, the structural transformation of the regional economy is a top priority and a driving force for the transformation of the country's economy. The modern ideology of the formation of theoretical and methodological foundations of structural transformations is modelled on the development economy,

which is presented within the framework of sustainable development. We believe that transformation is first of all transformation, change of structure, principles of development and functioning of the system (economic, social, political) under the influence of objective or subjectively predetermined factors. In the theoretical aspect, the logical sequence of the application of concepts from structural transformation to modernization are advanced. Regarding functional features, structural changes characterize fluctuations in the general structure of production, which fundamentally do not change the structure of the economy and are associated with changes in the economic conditions of the market. At the same time, structural shifts are the most unpredictable processes that are accompanied by violations of economic equilibrium, as well as crises and risks for the economic activity of business entities. On the basis of structuralism, the procedure of aggregation of various economic parameters, differentiation of functions of different institutes of economy at different levels of management is formulated. Under this approach, the notion of the structure of a regional economy is narrowed to the ratio of elements of its system, and a sign of shifts is the change in physical parameters. In accordance with the systematic approach, the structural modernization of the regional economy manifests itself in changing the internal and external conditions, the adaptation of macroeconomic parameters in the direction of supporting the innovation environment. Institutional terms, the functioning of institutions affects the formation of structural changes in various aspects.

Key words: *scientific approaches, structural modernization, functional features, structural changes, institutional approach, system approach, structuralism.*

Постановка проблеми. Процеси модернізації суспільних, економічних та політичних змін регіонів супроводжуються розвитком якісно нових наукових теорій регіонального розвитку, їх удосконалення та формування сучасних напрямів. Під впливом модернізації ці наукові теорії набувають свого змісту та практичного втілення, науково-методологічного підґрунтя і сутнісних ознак, що потребує наукового узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова думка досить ґрунтовно характеризує процеси структурних змін, що відбуваються на рівні країни та регіонів. Серед вітчизняних науковців слід відзначити праці В. Геєця [5], С. Єрохіна [1], А. Мельник [7], А. Чухно [9] та багатьох інших, які визначають особливості структурної трансформації, виявлення змін, ознаки системних зрушень, але перманентність та складність процесу структурної модернізації потребують подальших методологічних пошуків щодо визначення підходів та виявлення ознак структурних змін регіональних економічних систем, які сприяють процесу їх модернізації.

Мета статті полягає в аналізі інструментарію базових наукових підходів, які сприяють визначенню ознак структурних зрушень модернізації регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу. Особливості функціонування та розвитку структур із позиції теорії вивчає структуралізм, який

виникнув як підхід у лінгвістиці завдяки роботам Ф. де Соссюра, М. Фуко, Ж. Лакана [1]. У 60-х роках ХХ ст. сформувався у науковий метод і прийшов на заміну екзистенціалізму. Йому властиві чотири фундаментальні ідеї:

- структура – це те, що визначає позицію кожного елемента загалом;
- кожна система має структуру;
- структуралісти цікавляться законами, які мають відношення більшою мірою до існування ніж до змін;
- структура – це реальність, що описує значення [7, с. 17].

Але на сучасному етапі розвитку економічної теорії структуралізм розглядають як вид позитивізму (табл. 1).

Але, як наголошує А. Мельник, реалізація структуралістського підходу пов'язана з небезпекою схематизму [7, с. 18], що проявляється через нівелювання генетичних зв'язків та явищ, які не відповідають структурним порядкам. Так, за даним підходом поняття структури регіональної економіки звужується до співвідношення елементів її системи, а для розгляду відношення між цими елементами доцільно звернутися до системного та інституціонального підходів.

Системний підхід за різного предмету дослідження виступає основою наукового пізнання, як і для означення функціональних особливостей структурної модернізації

Характерні ознаки структуралістського підходу

<i>Характерні риси позитивізму та структуралізму</i>	
Феноменалізм	відображення конкретних чинників як феномена
Верифікація	безпосереднє зведення наукових знань до конкретних
Прагматизм	значимість визначення знання залежно від наслідків
<i>Методи позитивістського та структуралістського підходів – формально-логічні</i>	
Інструменталізм	зведення наукових понять до функцій інструментів аналізу
Операціоналізм (операційний аналіз)	визначення наукових понять лише через опис операцій, які виробляються із цими поняттями
Експлікація	опис явищ за допомогою використання формалізованих математичних моделей та методів
Ситуаційний аналіз	пошук рішень залежно від функціональних взаємозв'язків
<i>Методи структуралістського підходу</i>	
Структуро-функціональний аналіз	дослідження взаємозв'язку вмісту елементів структури та функцій
Ієрархізація структур	визначення субординованості елементів системи, орієнтація на досягнення певної мети
«Бінарні опозиції»	використання парних категорій (попит-пропозиція, природа-культура і т. д.)
Рекомбінація	використання різноманітних сполучень і перегрупування наявних основних елементів системи
Методи математичної логіки і моделювання	агрегування різних економічних параметрів

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 6; 7; 9]

регіональної економіки. Його методологія поєднує в систему різні методи (синтезу – аналізу, індукції – дедукції та ін.), наукові знання, інформацію та допомагає виявити зв'язки, закономірності, механізми у процесі структурної модернізації регіональної економіки. Методологія системного підходу спонукає до переходу від вузькоспеціальних уявлень про предмет дослідження до всебічного представлення, яке розкривається через наявні ознаки, властивості та особливості [8].

Так, дослідження структурних змін є доволі різноманітним, тому в розрізі системного підходу ми переходимо від розуміння простого співвідношення елементів економічної системи до виявлення сутності їх динаміки, компонентів, які є взаємопов'язані і спрямовані на досягнення певних цілей [6].

За твердженням науковців [7, с. 19], природа розвитку макроекономічних структур дає можливість виявити чинники, які детермінують схильність до структурних трансфор-

мацій: рівні заощадження та нагромадження основного капіталу, розподіл факторних доходів, диференціація доходів населення, наявність активного компоненту розвитку, модернізація структури виробництва.

Відповідно, виділення чинників структурних трансформацій (табл. 2) *змін, зрушень та модернізації* з методологічного погляду найбільш повно може бути виконано на основі макроекономічних моделей.

На основі розглянутих чинників у табл. 2 можна окреслити функціональні ознаки структурних змін, які лежать в основі модернізації:

- зміни структури попиту, торгівлі, виробництва і зайнятості трудових ресурсів;
- зрушення у галузевій структурі економічної діяльності, розміщення зайнятості;
- послідовні зміни у структурах, які призводять до заміни традиційного сільського господарства новим галузям промисловості.

Отже, за методологією системного підходу ознаками структурної трансформації є

Чинники структурних трансформацій (змін) у розрізі системного підходу

Основоположники	Чинники структурних змін
А. Сміт	Рівень нагромадження капіталу
Дж.М. Кейнс	Коливання «граничної» ефективності капіталу
Р. Харод	Взаємозв'язок капітального коефіцієнта з мультиплікатором
Дж. Хікс, П. Самуельсон, Е. Хансен	Зміни рівня капітальних вкладень
Р. Солоу	Зменшення граничної продуктивності капіталу, постійна віддача від масштабу виробництва та норма прибутку
Е. Фелпс	Залежність між нормою заощаджень та підвищенням рівня споживання
Д. Рікардо	Рівень нагромадження капіталу залежить від рівня розподілу доходів
В. Парето	Принцип розподілу та оптимальності доходів
С. Кузнець	Макроструктура країни та рівень розподілу доходів
Й. Шумпетер	Нововведення та їх поширення
Р. Гаррод	Формування заощаджень, рух торговельного балансу та експорт капіталу
Е. Домар	Репатріація інвестиційних доходів
Х. Ченері, А. Страута	Спільні технологічні знання, подібність людських бажань, доступ на зовнішні ринки, нагромадження капіталу за умови збільшення доходу

Джерело: узагальнено автором на основі [7, с. 20–21]

зміни соціально-економічних відносин, форм власності, господарського механізму, а це, своєю чергою, якісно новий рівень розвитку. А ознаками структурних зрушень, що мали позитивний характер, тобто лягли в основу структурної модернізації, є здатність як окремих регіонів, так і країни у цілому стрімко відповідати на зміни внутрішньої і зовнішньої кон'юнктури, а також пристосовуватися за рахунок здатності приймати нові технологічні рішення, адаптувати макроекономічні параметри за напрямками підтримки інноваційного середовища.

Застосування системного підходу дає змогу узгодити цілі та завдання систем різного рівня, у тому числі вищого порядку, із завданнями структурних змін, спрямувати методи, процедури, важелі та їх досягнення, а також розкрити функціональні особливості структурної модернізації щодо потреб регіональних суспільних систем; змодельовати оптимальний сценарій розвитку та оцінити ефективність структурних зрушень, прогнозувати подальший розвиток регіонів з урахуванням впливу чинників та процесів різної природи тощо. Але також наявні недоліки в методології, які проявляються у нівелю-

ванні специфіки різних системних об'єктів та елементів унаслідок відокремлення їх за формальними ознаками подібності, а також зосередження уваги на функціональних і структурних зв'язках системи тощо.

Усуненню цих та інших недоліків сприятиме використання інституціонального підходу до виділення функціональних особливостей структурних зрушень, які призводять до модернізації регіональної економіки.

Щодо значимості інституціонального підходу у розгляді трансформаційних процесів в економічних системах різних рівнів наголошували вітчизняні та зарубіжні вчені: С. Степаненко, В. Якубенко, В. Ляшенко, З. Ватаманюк, В. Геєць, М. Реус, Р. Нуреев, В. Полтерович, О. Олейник, Г. Бортіс, Т. Еггертсон та ін.

Методологія інституціонального підходу розкриває сутність інститутів у розрізі норм та правил, тобто сформульованих людьми обмежень, які спрямовують їх взаємодію на процесі обміну: політичного, соціального чи економічного [3]. На думку О. Іншакова та Д. Фролова, сутність економічних інститутів полягає у суспільних формах організації функціональних відносин, у взаємодіях

людей, їхніх груп і співтовариств [2, с. 40]. Тобто зміна функціональних форм зв'язків та відносин неможлива без відповідних структурних змін.

За методологією інституціонального підходу, де інститутами виступають структури та правила, що регулюють і формують умови взаємодії економічних агентів, їхній вплив на структурні зрушення в регіональній економіці визначається через інтереси та потреби економічних суб'єктів та загальні й специфічні умови їх створення і функціонування.

Тому методологія інституціонального підходу також є актуальною в мультиплікації як чинник економічного розвитку, функціональних особливостей структурних зрушень, що призводять до модернізації регіональної економіки.

На думку А. Мельник [7, с. 31], передумовою розвитку економіки виступає наявність такого інституційного середовища, яке б стимулювало формування і раціональне використання потенціалу економічними агентами, нагромадження капіталу й активізацію підприємницької діяльності, запровадження інновацій та орієнтацію на прогресивні стандарти якості. Звідси, інститути, здійснюючи вплив на регіональну економічну систему, формують стратегічні напрями трансформації її структури, при цьому надаючи можливі варіанти узгодження економічних інтересів, що окреслює формальні та неформальні умови поведінки суб'єктів регіональної економічної системи.

Основою виявлення ознак структурних зрушень на рівні країни та регіонів за методологією інституціонального підходу можна назвати такі моделі:

– інституційна модель структурних трансформацій Норта, яка пов'язує структурні зміни в економічному розвитку з поступовою перебудовою інституціональної основи національної економіки, з можливістю використання найкращих світових

практик такої інституційної трансформації із запровадженням інноваційних змін у системі державного управління [3];

– модель забезпечення національної безпеки, яка окреслює дію внутрішніх та зовнішніх чинників порушення цілісності економічної системи країни та регіону, генетичних структур суспільства, з якими пов'язані стратегічні орієнтири розвитку економіки. Дані впливи здійснюють руйнування або стимулювання адаптації, модернізації і розвитку наявних економічних структур країни та регіону, що вирішує питання безпеки [1];

– модель мультирівневого управління, яку обгрунтовували Ф. Шарп, П. Шміттер, В. Стріка, зосереджена на ролі наднаціональних утворень в управлінні розвитком економіки, а також оптимальному поєднанні інструментів довгострокового розвитку різних рівнів: наднаціональному, національному, регіональному [5].

Застосування означених та інших моделей дало змогу виділити функції інститутів, які впливають на формування структурних зрушень. Зокрема, до таких відносять: установлення обмежень під час ухвалення економічних рішень; координацію поведінки економічних агентів для дотримання відповідних норм та правил; інформування економічних суб'єктів; розподільчу, яка впливає на розподіл ресурсів економічними агентами [7, с. 33].

Висновки. Якщо узагальнювати методологію виявлення ознак структурних зрушень модернізації регіональної економіки на основі розглянутих підходів, то доходимо такого висновку, що їх наявністю можна вважати процеси, які призводять до розвитку та збалансованості елементів регіональної економічної системи, формування механізму взаємодії між ними, оптимальності набору інститутів та адекватності інституційних змін відповідно умов і вимог функціонування регіональної суспільної системи.

Список літератури:

1. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : монографія. Київ : Світ знань, 2002. 528 с.

2. Иншаков О., Фролов Д. Место институционализма в экономической науке. *Экономист*. 2005. № 10. С. 40.
3. Норд Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
4. Папаика А.А., Саенко В.Г., Саенок Г.В. Развитие экономических отношений в среде преобразования промышленного региона : монография. Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2003. 720 с.
5. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей. Київ : КНЕУ, 2007. 544 с.
6. Геєць В.М. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія. Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув, 2011. 696 с.
7. Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення : монографія / за ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. 532 с.
8. Тульчинський Р.В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика. Херсон : Вишемирський В.С., 2018. 400 с.
9. Чухно А. Производственно-технологическая структура экономики: сущность и пути перестройки. *Экономика Украины*. 1995. № 7. С. 4–15.

References:

1. Yerokhin S.A. (2002) Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichni aspekty) [Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspects)]. Kyiv: Svit znan, 528 pp.
2. Inshakov O., Frolov D. (2005) Mesto institsiionalizma v ekonomicheskoy nauke [The place of institutionalism in economics]. *Ekonomist*. no 10. P.40.
3. Nord D. (2000) Instytutitsii, instytutitsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, Institutional Action, and Economic Functions]. Kyiv: Osnovy, 198 pp.
4. Papaika, A. A., Saenko V.G. Saenok G.V. (2003) Razvitie ekonomicheskikh otnoshenij v srede preobrazovaniya promyshlennogo region [The development of economic relations in the transformation of the industrial region]. Doneck: DonGUET im. M. Tugan-Baranovskogo, 720 pp.
5. Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet (2007) Spilnyi yevropeyskyi ekonomichnyi prostir: harmonizatsiia meharehionalnykh superechnostei [Common European Economic Space: Harmonization of Megregional Contradictions]. Kyiv: KNEU, 544 pp.
6. Heiets V.M. (2011) Strukturni zminy ta ekonomichni rozvytok Ukrainy [Structural changes and economic development of Ukraine: monograph] Kyiv: NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv, 696 pp.
7. Melnyk A.F. (2012) Strukturni transformatsii v natsionalni ekonomitsi: problemy diahnostryky ta instytutitsiinoho zabezpechennia [Structural Transformations in the National Economy: Problems of Diagnostics and Institutional Support]. Ternopil.: TNEU, 2012. 532 pp.
8. Tulchynskiy R. V. (2018) Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice]. Kherson, Vyd-vo «PP Vyshemyrskiy V.S.», 400 pp.
9. Chukhno, A. (1995) Proyzvodstvenno-tekhnologicheskaya struktura ekonomyky: sushchnost y puty perestroiky [Production-technological structure of the economy: the essence and ways of perestroika]. *Ekonomika Ukrainy*. no 7. pp. 4–15.